

HUQUQBULARLIKNING OLDINI OLIISH VA UNI BARTARAF ETISH

Abdulhaqov Bunyod Sherzod o'g'li

Andijon qishloq xo'jaligi va agrotexnologiyalar instituti Yurisprudensiya (faoliyat turlari bo'yicha) ta'lim yo'nalishi talabasi
E-mail: bunyodabdulhaqov@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada huquqbuzarlik tushunchasi, huquqni buzish va huquqqa zid xatti-harakat haqida, huquqbuzarlik belgilari va huquqbuzarlik tarkibi haqida, huquqbuzarlik ijtimoiy xavflilik darajasiga ko'ra ikki guruhga bo'linadi; bular jinoyat va nojo'ya xatti-harakat haqida, huquqbuzarlik turlari haqida, huquqbuzarlik sodir etgan shaxsga nisbatan yuridik javobgarlik belgilanadi va ana shu yuridik javobgarlik tushunchasi, belgilari, turlari, funksiyalari haqida, huquqbuzarlikning oldini olish haqida, yoshlar o'rtasida huquqbuzarlikning oldini olish haqida, huquqbuzarlik profilaktikasi haqida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: huquqbuzarlik, jinoyat, nojo'ya xatti-harakat, yuridik javobgarlik, yoshlar, huquqbuzarlik profilaktikasi.

Аннотация. В данной статье рассматриваются понятие преступности, нарушение прав и противоправное поведение, признаки преступности и состав преступности, преступность делится на две группы по уровню общественной опасности; Речь идет о преступлениях и проступках, видах правонарушений, юридической ответственности, определяемой для лица, совершившего правонарушение, и о понятии, признаках, видах, функциях этой юридической ответственности, о предупреждении правонарушения, о предупреждении совершения правонарушения. правонарушения среди молодежи, о профилактике преступности.

Ключевые слова: правонарушение, преступление, проступок, юридическая ответственность, молодежь, профилактика преступности.

Abstract. In this article, we discuss the concept of crime, violation of rights and illegal behavior, signs of crime and composition of crime, crime is divided into two groups according to the level of social danger; These are about crime and misbehavior, types of offenses, legal responsibility is determined for the person who committed the offense, and about the concept, signs, types, functions of this legal responsibility, about the prevention of the offense, about the prevention of the offense among young people about crime prevention.

Key words: delinquency, crime, misconduct, legal liability, youth, crime prevention.

Kirish: Huquqbuzarlik - huquq subyektining aybli, huquqqa zid, jamiyat, davlat va shaxs manfaatlariga zarar keltiruvchi, yuridik javobgarlikni keltirib chiqaruvchi qilmishidir. Huquqqa zid xatti-harakat- o'rnatilgan huquqiy qoidalarni fuqarolar va yuridik shaxslar tomonidan bajarmaslik yoki ularga rioya qilmaslik yoxud ularning talablarini buzishga yo'naltirilgan faoliyat va harakat (harakatsizlik). Subyektlarning

huquqqa zid harakatlarni sodir etishi ularning huquqiy ongi va huquqiy madaniyat darajasidagi salbiy o'zgarishlar bilan bog'liqdir. Chunki, huquqqa rioya qilmaslik ayrim shaxslarning qabul qilingan qonunlardan xabardor emasligi yoki sodir etilgan xatti-harakatini huquqqa zid ekanligini bilmasligi, ya'ni huquqiy jihatdan savodsizligi yoxud huquqni mensimasligi natijasida yuzaga keladi. Chunonchi, ayrim fuqarolar mavjud qonunlarning qabul qilinganligi va ularni buzish mumkin emasligini bilsa-da, unga rioya qilmaydilar. Bunday shaxslarning xatti-harakatida ularning huquqiy madaniyatsizligi va huquqiy nigilizmi ko'zga tashlanadi. Huquqni buzish o'z xatti-harakati oqibatini tushunadigan va unga javob bera oladigan shaxsning huquqqa zid aybli xatti-harakati (harakatsizligi) natijasida kelib chiquvchi zararli oqibat. Boshqacha aytganda, shaxsning huquqqa qarshi aybli qilmishidir. «Huquqni buzish» iborasi kundalik hayotda, yuridik amaliyot va ilmiy adabiyotlarda ko'p uchrab turadi. Lekin ta'kidlash joizki, aslida huquq norma sifatida buzilmaydi, ya'ni huquqiy norma yuridik institut tarzida saqlanib qoladi va amal qilishini davom ettiraveradi. Huquqni buzish qonunga tajovuz emas, balki qonun vositasida o'rnatilgan qoidalarga (huquqiy normaga) bo'ysunmaslik, qonun talablarini bajarmaslik va qonun tomonidan qo'riqlanadigan ijtimoiy munosabatlarga (mulk, manfaat, qadr- qimmat va hokazolarga) tajovuz qilishdir. Huquqbuzarlik belgilari quyidagilar.

- 1) Ijtimoiy xavflilik;
- 2) Huquqqa zidlik;
- 3) Ayblilik;
- 4) Jazoga loyqlik.

Huquqbuzarlik tarkibi: Huquqbuzarlik yuridik fakt bo'lib hisoblanadi, u o'z navbatida, qo'riqlovchi xarakterga ega bo'lgan huquqiy munosabatlarni ham yuzaga keltiradi. Huquqbuzarlikning tarkibi muayyan huquq normasini sharhlash, uning mazmunini ochish hamda dunyoqarash nuqtayi nazaridan muhim ahamiyatga ega. Huquqbuzarlik tarkibi to'rtta elementni o'z ichiga oladi:

- 1) huquqbuzarlikning obyektini,
- 2) subyekti,
- 3) obyektiv tomoni,
- 4) subyektiv tomoni.

Huquqbuzarlikning obyektini deganda huquq bilan tartibga solinadigan va qo'riqlanadigan g'ayrihuquqiy harakat yoki harakatsizlik natijasida zarar

yetkaziladigan ijtimoiy munosabatlarga tushuniladi. Obyekt huquqiy normada aniq ifodalangan bo'ladi. Huquqbuzarlik sodir etgan shaxs nafaqat jamiyatda qaror topgan huquqiy tartibotga, balki fuqarolarning huquqiy ongiga hamda ularning subyektiv huquqlariga zarar yetkazadi. Huquqbuzarlik obyekti va predmeti alohida tushunchalar bo'lib, ular bir- biridan farq qiladi. Masalan, o'g'rilik jinoyatining obyekti, o'zgalar mulki, ya'ni mulkiy mazmundagi ijtimoiy munosabat hisoblanadi, uning predmeti esa, pul, buyum, videotexnika, mebel, transport vositalari va boshqa shu kabi turli xil moddiy ashyolar bo'lishi mumkin. Huquqbuzarlikning obyektiv tomoni huquq buzilishining tashqi tavsifi bo'lib, bunda shaxsning harakati va harakatsizligi oqibatida huquqning buzilishi hamda uning ijtimoiy xavfliligi namoyon bo'ladi. Mazkur jihatga qarab, huquqbuzarlik to'g'risida, uning qanday sodir bo'lganligi va qay darajada zarar keltirganligi haqida fikr yuritish mumkin. Huquqbuzarlikning obyektiv tomoni qonun bilan qo'riqlanadigan ijtimoiy munosabatlarga zarar yetkazuvchi ijtimoiy xavfli qilmishning asosiy belgilari yig'indisidir. Shu bois qonun chiqaruvchi organ, birinchi navbatda, huquqbuzarlik tarkibining obyektiv tomoni belgilarini qonunda to'liq ta'riflashga harakat qiladi. Qilmishning obyektiv tomonini tahlil qilmay turib, shaxsning qilmishida huquqbuzarlik alomati bor yoki yo'qligi to'g'risidagi xulosaga kelish mumkin emas. Huquqbuzarlikning obyektiv tomoni elementlari quyidagilar hisoblanadi: a) huquqqa zid qilmish (harakat yoki harakatsizlik); b) harakat yoki harakat- sizlik natijasida ijtimoiy munosabatlarga yetkazilgan zarar (oqibat); d) huquqqa zid qilmish bilan zararli oqibat o'rtasidagi sababiy bog'lanish; e) huquqqa zid qilmishning sodir etilgan joyi, vaqti va muhiti; f) huquqbuzarlikni amalga oshirish usuli va vositalari. Ijtimoiy xavfli qilmish harakat yoki harakatsizlikda ifodalanadi. Harakat shaxsning qonun bilan qo'riqlanadigan ijtimoiy munosabatlarga zarar yetkazishga qaratilgan ijtimoiy xavfli, irodaviy va faol xulq-atvoridir. Masalan, odam o'ldirish, o'g'rilik, pora olish, pora berish, pora olish-berishda vositachilik qilish, transport vositasini olib qochish kabi jinoyatlar harakat orqali sodir etiladi. Harakatsizlik deganda, shaxsning normativ-huquqiy hujjatlarda bajarishi shart qilib belgilangan muayyan harakatlarni bajarmasligida ifodalangan ijtimoiy xavfli, ongli va sust xulq-atvorini tushunish lozim. Masalan, xavi ostida qoldirish, voyaga yetmagan farzandni moddiy ta'minlashdan bo'yin tovlash, hokimiyat vakilining harakatsizligi, sud qarorini bajarmaslik kabi jinoyatlar harakatsizlik oqibatida sodir etiladi. Huquqbuzarlikning subyekti huquqbuzarlikni

sodir qilgan o'z qilmish- larining oqibati uchun yuridik javobgarlik o'tay oladigan (delikt layoqatiga ega) yuridik va jismoniy shaxslar hisoblanadi. Subyektlarning xususiyatlari huquqbuzarlikning turiga bog'liq bo'ladi.

Masalan, jismoniy shaxslar jinoiy va ma'muriy huquqning subyektlari hisoblanadi. Huquqni buzishning subyektlari ikki turga ajratiladi: jismoniy shaxslar va yuridik shaxslar. Yuridik shaxslarga - davlat organlari, korxonalar, muassasalar va tashkilotlar kiradi. Yuridik shaxslar deb o'zlariga xos mulkka ega bo'lgan, o'z nomlaridan mulkiy va mulkiy xarakterda bo'lmagan shaxsiy huquqlarga ega bo'la oladigan va majburiyatlarni o'tay oladigan, suddayoki hakamlar sudida da'vogar va javobgar bo'la oladigan tashkilotlar taniladi (O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi 39-moddasi). Jinoiyat subyektining umumiy belgilari: 1) jismoniy shaxs; 2) aqli rasolik; 3) jinoiy javobgarlikka tortish yoshiga yetganlik. Jismoniy shaxs bo'lib, O'zbekiston fuqarolari va fuqaroligi bo'lmagan shaxslar hamda chet el fuqarolari hisoblanadilar. O'zbekiston Respublikasida yuridik shaxslar jinoiyat subyektini hisoblanmaydi. Aqli raso shaxs deganda, huquqbuzarlik sodir etgan vaqtda o'z qilmishining ijtimoiy xavfli ekanligini anglagan va o'z harakatlarini boshqara olgan

shaxs tushuniladi. Mast holatida yoki giyovandlik vositalari, psixotrop yoki odamning aql-idrokiga ta'sir etuvchi boshqa moddalar ta'sirida jinoyat sodir etilsa. javobgarlikni og'irlashtiruvchi holat hisoblanadi va shaxs javobgarlikdan ozod qilinmaydi (JKning 19-moddasi). Aqli noraso shaxs deganda, huquqbuzarlik sodir etgan vaqtda o'z qilmishining ijtimoiy xavfli xususiyatini anglay olmagan va o'z harakatlarini boshqara olmaydigan, oqibatlari uchun javob bera olmaydigan shaxs tushuniladi (masalan, shizofreniya, epilepsiya, oligefreniya va boshq.) Shaxs sud tomonidan aqli noraso deb topilsa, unga nisbatan tibbiy yo'sindagi majburlov chorasi qo'llanilishi mumkin (JKning 18-moddasi). Huquqbuzarlikning subyektiv tomoni shaxsning (jismoniy va yuridik) huquqqa qarshi qaratilgan harakati yoki harakatsizligi oqibatiga, ulardan kelib chiqadigan ijtimoiy zararga nisbatan ruhiy-ongli munosabatidir. Huquqbuzarlik subyektiv tomonining zaruriy belgisi aybdir. Ayb huquqbuzarning huquqqa xilof xatti-harakatiga va ularning ijtimoiy xavfli oqibatiga nisbatan qasd yoki ehtiyotsizlik shaklidagi munosabatidir. Qasd - shaxsning huquqqa xilof xatti-harakatini sodir qilayotgan paytida, shu harakatning huquqqa xilofligini, ijtimoiy xavfliligini, uning oqibatini anglashi yoki tushunishidir va bu xatti-harakatning natijasida ijtimoiy xavfli oqibatlar kelib chiqishini bilgani holda ularning kelib chiqishini istab harakat qilishi (to'g'ri qasd) yoki ularning kelib chiqishiga yo'l qo'yishidir (egri qasd). Ehtiyotsizlik shaxsning xatti-harakatlari natijasida kelib chiqishi mumkin bo'lgan oqibatlarining oldini olishni nazarda tutib, beparvolik bilan o'ziga ishonib harakat qilishidir. Huquqbuzarliklar ijtimoiy xavflilik darajasiga ko'ra ikki guruhga bo'linadi. 1. Jinoyat sodir etilishi Jinoyat kodeksida jazo qo'llash tahdidi bilan taqiqlangan aybli ijtimoiy xavfli qilmish (harakat yoki harakatsizlik). Jinoyat natijasida davlat, jamiyat va shaxs manfaatlariga jiddiy zarar yetkaziladi. Har qanday jinoiy-huquqbuzarlik jinoyatdir. Jinoyat kodeksi va boshqa jinoyat qonunchiligida nazarda tutilmagan xatti-harakatlar jinoyat hisoblanmaydi. 2. Nojo'ya xatti-harakat - nojo'ya ish huquqbuzarlikning ko'p tarqalgan ko'rinishi bo'lib, ijtimoiy xavfning kamligi bilan tavsiflanadi va jazo choralari qo'llanishiga qarab jinoyatdan farq qiladi.

Jinoyat huquqbuzarlikning eng og'ir turidir. Nojo'ya xatti-harakat bu huquqbuzarlik hisoblanib, boshqaruv, mehnat, mulkiy va boshqa munosabatlarga putur yetkazuvchi, lekin ijtimoiy xavflilik darajasiga ko'ra jinoyat hisoblanmaydigan huquq buzilishidir. Jinoyat va nojo'ya xatti-harakatni aniq chegaralash lozim. Chunki

u jazoning ijtimoiy-huquqiy chora sifatidagi turi va miqdori bilan bog'liqdir. Ular ijtimoiy xavflilik darajasiga ko'ra farqlanadi. Nojo'ya xatti-harakatga nisbatan jinoyat og'ir, ijtimoiy xavfli hisoblanadi.

Nojo'ya xatti-harakat quyidagi turlarga bo'linadi: Fuqaroviy huquqbuzarlik, bunda fuqarolik huquq va majburiyatlarining buzilishi, ya'ni majburiyatlar bajarmaganligi bois, mol-mulkka, kishining sha'niga yoki sog'lig'iga ziyon yetkazilishi tushuniladi. Mazkur turdagi huquqbuzarlik mulkiy va shaxsiy nomulkiy munosabatlarni tartibga soluvchi huquqiy normalar talabini buzish oqibatida kelib chiqadi. Shaxsiy nomulkiy huquqlar buzilganida javobgarlik choralari quyidagicha bo'lishi mumkin, masalan, da'vogarning sha'ni va qadr-qimmatiga putur yetkazuvchi ma'lumotlarga nisbatan javobgar tomonidan raddiya bildirish. Mulkiy huquqbuzarlik sodir etilganda yetkazilgan zararni undirish, neustoyka to'lash, qarzdordan mulkni olib qo'yish, bitimni haqiqiy emas deb topish kabi javobgarlik choralari qo'llaniladi. Fuqaroviy- huquqiy javobgarlik choralari sud, iqtisodiy sud, hakamlik sudi tomonidan qo'llaniladi. Ma'muriy huquqbuzarlik deb jamoat yoki davlat tartibiga, davlatning yoki shaxsning mulkiga, fuqarolarning huquq va erkinliklariga tajovuz qiladigan hamda sodir etilgani uchun qonunda ma'muriy javobgarlik nazarda tutilgan g'ayriqonuniy, aybli (qasddan yoki ehtiyotsizlik orqasida sodir etilgan) harakat yoki harakatsizlikka aytiladi. Ma'muriy huquqbuzarlik, xuddi jinoyat kabi, jamiyat uchun xavfli bo'lib, undan faqat ushbu xavfning darajisi bilan farq qiladi. Ma'muriy huquqbuzarlik ma'muriy qonunchilik tomonidan belgilangan umummajburiy talablarni fuqarolar, xizmat mavqeyi va itoat etish tartibidan qat'i nazar, mansabdor shaxslar tomonidan buzilishidir. Intizomiy huquqbuzarlik korxonalar, tashkilot yoki muassasalarning rahbariyati tomonidan o'rnatilgan yurish turish va ichki mehnat tartib- qoidalari, xizmat intizomining xodimlar tomonidan buzilishi hamda xizmat vazifalarini bajarilmasligidir. Mazkur huquqbuzarlik intizomiy javobgarlikka sabab bo'ladi. Intizomiy jazo choralari yuqori turuvchi organ yoki mansabdor shaxs (rahbar) tomonidan qo'llaniladi. Ba'zi yuridik adabiyotlarda huquqbuzarlikning alohida turi sifatida protsessual nojo'ya xatti-harakatlar (huquqbuzarliklar) ajratib ko'rsatiladi. Protsessual huquqbuzarlik qonun bilan belgilangan odil sudlovni amalga oshirish, yuridik ishlarni huquqni qo'llash organlarida o'tishi, huquqni qo'llash hujjatini chiqarish tartib-taomilining buzilishidir. Masalan, guvohning sud majlisiga kelmasligi. Bunday holda guvoh sudga majburan olib kelinishi mumkin.

Sudlanuvchining chaqiriq qog'oziga binoan sudga kelmay qolishi ham protsessual huquqbuzarlik hisoblanadi. Bunda sudya sudlanuvchiga nisbatan ehtiyot chorasini o'zgartirishi mumkin.

Yuridik Oriquqbuzarlik sodir etgan shaxsga nisbatan protsessid javobgarlinchilikda belgilangan davlat majburlov choralarini qo'llashdir. yuhdik javobgarlikning tabiati va mazmunini aniq belgilash uchun avvalo, ja vobgarlikning o'zi nima degan savolga javob berish zarur. Javobgarlikni ikki ma'noda: aktiv javobgarlik va retrospektiv javobgarlik ma'nosida tushunish mumkin. Ijobiy ma'nodagi javobgarlik mas'uliyatlikdir, ya'ni shaxsning jamiyatdagi o'z o'rnini, ijtimoiy taraqqiyotdagi rolini va jamiyat ishlaridagi o'zining ishtirokini chuqur anglab harakat qilishidir. Huquq normalari va qonunchilik talablariga nisbatan mas'uliyatlik kishilar harakatining axloqiy va siyosiy regulyatori sifatida maydonga chiqadi. Ijobiy ma'nodagi, aktiv javobgarlik huquq normalari talablarini buzmaslik uchun javobgarlikdir. Retrospektiv ma'nodagi javobgarlik shaxs o'z harakatlarining salbiy natijalari uchun, huquqni buzganligi uchun ma'lum huquq va burchlardan mahrum bo'lish shaklida o'taladigan javobgarlikdir. Bu ma'nodagi javobgarlik huquqqa zid keluvchi va jamiyat manfaatlariga zarar yetkazuvchi xatti-harakatni sodir etganlik uchun yuklanadigan javobgarlikdir. Javobgarlikning bu ikki turi o'zaro uzviy bog'liqdir. Ijobiy javobgarlik (mas'uliyat) qancha yuqori bo'lsa, turmush qoidalari shuncha yaxshi bajariladi hamda retrospektiv javobgarlikka tortilish holatlari shuncha kam bo'ladi. Ijobiy va retrospektiv javobgarlik faqat yuridik javobgarlik uchungina xos elementlar bo'lib qolmasdan, balki umuman sotsial javobgarlik uchun ham xosdir. Sotsial javobgarlik ancha keng tushuncha bo'lib, barcha sotsial normalarni buzganlik (yoki buzmaslik) uchun javobgarlikni nazarda tutadi. Sotsial javobgarlik siyosiy javobgarlik, yuridik javobgarlik, axloqiy va boshqa xil javobgarliklarni o'z ichiga oladi. Yuridik javobgarlik - bir tomondan, fuqarolar va mansabdor shaxslarning davlat tomonidan o'rnatilgan huquqiy norma talablariga to'liq amal qilish mas'uliyati va, ikkinchi tomondan, davlat bilan huquqni buzgan shaxs o'rtasida huquqiy munosabat bo'lib, bunda aybdor shaxs muayyan huquqlardan mahrum etilib, o'zi uchun noxush oqibatlar kelib chiqishidan jabrlanishidir. Bunda huquq normasi sanksiyalarini realizatsiya qilish momenti yuridik javobgarlikni belgilash momentiga mos keladi deyish mumkin. Yuridik javobgarlikda huquqqa xilof xatti-harakatni sodir etgan shaxsga nisbatan uning erki va istagidan qat'iy nazar davlat majburlov chorasi

qo'llaniladi. Davlatning majburlash kuchi faqat huquq normalari talablarini buzgan shaxslarga nisbatangina qo'llaniladi.

Yuridik javobgarlikning belgilari. Yuridik javobgarlik quyidagi o'ziga xos belgilari bilan ajralib turadi: Birinchidan, u davlat majburlovi bilan chambarchas bog'liq. Yuridik javobgarlik davlat tomonidan o'rnatiladi va yuridik normalarda ifoda etilganidek, huquqning talablaridan chetga chiqqan aybdor shaxslarga nisbatan majburiy ta'sirning o'ziga xos usuli bo'lib hisoblanadi. Yuridik javobgarlik ayrim nojo'ya xatti-harakatga nisbatan javob sifatida alohida hollarda qo'llaniladi. Shuning uchun, qoidaga ko'ra, u huquqbuzarlar uchun qo'llanadigan qat'iy cheklovlar tarzida namoyon bo'ladi. Ikkinchidan, yuridik javobgarlikning amaldagi asosi shunday huquqbuzarlik, ya'ni shaxsning ichki (ongi yoki irodasi) va tashqi harakatlarining birligini mujassamlashtirgan xatti-harakati sifatidagi akt bo'lishi mumkin. Bu huquqiy ko'rsatmalarni buzishda aybdor bo'lgan shaxsgina huquqiy javobgarlikning subyeksi bo'lishi mumkinligini bildiradi. Uchinchidan, yuridik javobgarlik davlat tomonidan ayblash, huquqbuzarning xulq-atvori uchun tanbeh berish bilan bog'liq. Davlat tomonidan ayblash - bir qator xususiyatlarga ega bo'lgan tushuncha hisoblanadi: a) bunday qoralash xulq-atvori uchun tanbeh beriladigan subyektlarga nisbatan hokimiyat ta'sirini qo'llash bilan bog'liq; b) davlat tomonidan ayblash huquqbuzarni aybdor deb topish, unga nisbatan aniq javobgarlik choralarini belgilash va ularni amalga oshirishda namoyon bo'ladi; d) bu retrospektiv xususiyatga ega. Bunda fuqarolar, mansabdor shaxslar, tashkilotlarning ilgari sodir etilgan huquqqa xilof faoliyati va harakatlari salbiy bahoga sazovor bo'ladi. To'rtinchidan, yuridik javobgarlik hamma vaqt huquqbuzarga nisbatan ma'lum salbiy (noxush) oqibatlarining kelib chiqishi bilan bog'liq. Yuridik javobgarlikni huquqbuzarlik sodir qilgan shaxs uchun qonunda belgilangan qiyinchiliklar va cheklashlarsiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Yuridik javobgarlikning quyidagi turlari mavjud: Jinoiy javobgarlik fuqarolar tomonidan jamiyat va davlat tuzumiga, turli shakldagi mulkka, xo'jalik tizimiga, fuqarolarning huquqlari va qonun bilan qo'riqlanadigan manfaatlari va hokazolarga qarshi tajovuz qilinganida kelib chiqadi. Jinoyat kodeksida nazarda tutilgan talablarni buzish jinoyat hisoblanadi va shu jinoiy harakat yoki harakatsizlikka nisbatan jinoiy javobgarlik belgilanadi. javobgarlikka davlat majburlov choralarining eng qattiq turlari kiradi. Jinoiy Uni amalga oshirish Jinoyat, Jinoyat-protsessual, Jinoyat-ijroiya kodekslari bilan tartibga solingan.

Yuridik javobgarlik funksiyalari. Shaxsning sodir qilgan huquqbuzarligi uchun davlat muayyan yuridik javobgarlikni amalga oshiradi. Huquqbuzarlik uchun qo'llanilayotgan har bir yuridik javobgarlikning o'ziga xos vazifasi mavjud. Yuridik javobgarlikka tortishning asosiy maqsadi, huquqbuzar shaxsni jazolash yoki unga biror-bir jazo berish bilan kifoyalanib qolmay, balki undan boshqa yuridik oqibatlar ham kutiladi. Jumladan: sodir etganligi jazolash funksiyasi bu aybdor shaxsning huquqbuzarlik uchun unga shaxsiy (ozodlikdan mahrum qilish), mulkiy (jarima to'latish), tashkiliy (ishdan bo'shatish, muayyan faoliyatni cheklash) jihatdan salbiy ta'sir etishdir; huquqni tiklash funksiyasi bunda huquqbuzar shaxs tomonidan buzilgan huquqlarni tiklash, yetkazilgan zararni qoplash nazarda tutiladi; maxsus ogohlantirish funksiyasi. Uning mohiyati shundaki, huquqbuzarlik sodir etgan shaxsni kelajakda bu kabi salbiy oqibatlarni keltirib chiqaruvchi, davlat, jamiyat va shaxsga muayyan zarar yetkazuvchi xatti-harakatlarni sodir etmaslik haqida ogohlantiriladi; umumiy ogohlantirish nafaqat huquqbuzar shaxsni, balki jamiyatning birga a'zolarini huquqbuzarlik sodir etishning yomon oqibatlarga olib kelishi haqida ogohlantirish va bu kabi salbiy harakatlarni sodir etishdan o'zlarini tiyishga, ya'ni huquqiy harakat qilishga chaqirishdir; tarbiyaviy funksiya ikki xil mohiyat kasb etadi, birinchidan, jamiyat barcha a'zolarini huquqbuzarlik sodir etmaslik, huquqqa hurmat ruhida tarbiyalasa, ikkinchidan, bevosita huquqbuzar shaxslarni qayta tarbiyalash, kelajakda huquqqa rioya etish va uni hurmat qilishga safarbar etadi.

Parlamentning yoshlar bilan ishlash borasidagi faoliyatini samarali tashkil etish maqsadida, yaqinda O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasining Yoshlar masalalari bo'yicha komissiyasi tuzildi va o'zining faoliyatini boshladi. Yoshlarning, ayniqsa uyushmagan, ish bilan band bo'lmagan, tayin bir mashg'ulotga ega bo'lmagan yoshlarning kasb-hunarlarini puxta egallashi uchun munosib sharoitlar yaratishga, bandligini ta'minlashga, ishbilarmonlik ko'nikmalarini rivojlantirishga, ularni tadbirkorlik faoliyatiga keng jalb etishga ko'maklashish, yoshlar o'rtasida huquqbuzarlik va jinoyatchilikning oldini olish bo'yicha samarali mexanizmlarni joriy etish bo'yicha takliflar kiritish ushbu komissiyaning asosiy vazifalaridan biri qilib belgilandi. O'ylaymizki, ushbu komissiya ham Muhtaram Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev tomonidan yoshlar, ayniqsa voyaga yetmaganlar tomonidan turli jinoyat, huquqbuzarliklar sodir etilishini oldini olish, bir so'z bilan

ayganda yoshlar o'rtasida sog'lom turmush tarzini ta'minlash borasida bizning oldimizga qo'yayotgan vazifalarni bajarishga o'zining hissasini qo'shadi.

Yoshlar o'rtasida jinoyatchilikning oldini olishning asosiy yo'nalishlari quyidagilardan iborat:

- oilaviy nizolarni o'z vaqtida hal qilish;
- mastlik va giyohvandlikning oldini olish;
- jamoat tartibini muhofaza qilishni ta'minlash, tungi vaqtlarda to'g'ri yoritishni ya'ni chiroqlarni ko'paytirish ta'minlash;
- ruhiy kasalliklar va buzilishlar bilan og'rigan shaxslarni aniqlash;
- aholini huquqiy ta'lim va tarbiyalashni tashkil etish. Maxsus choralar - bu voyaga etmagan huquqbuzarning shaxsiga, shuningdek, jinoyatni yuzaga keltiruvchi omillarga ta'sir ko'rsatishga qaratilgan choralar.

Huquqbuzarliklar profilaktikasining asosiy prinsiplari quyidagilardan iborat:

- qonuniylik;insonparvarlik;tizimlilik;ishontirish usulining ustuvorligi;ta'sir ko'rsatish chora-tadbirlarini farqlash va yakka tartibdagi yondashish.

6-modda. Huquqbuzarliklar profilaktikasining turlari

Huquqbuzarliklar profilaktikasining turlari quyidagilardan iborat: huquqbuzarliklarning umumiy profilaktikasi; huquqbuzarliklarning maxsus profilaktikasi; huquqbuzarliklarning yakka tartibdagi profilaktikasi; huquqbuzarliklarning viktimologik profilaktikasi.

24-modda. Huquqbuzarliklarning maxsus profilaktikasi va uni amalga oshirish asoslari.

Huquqbuzarliklar profilaktikasini bevosita amalga oshiruvchi organlar va muassasalarning ayrim turdagi huquqbuzarliklar profilaktikasiga, bu turdagi huquqbuzarliklarning sodir etilishi sabablarini va ularga imkon berayotgan shart-sharoitlarni bartaraf etishga, ayrim toifadagi shaxslarni aniqlash va ularga profilaktik ta'sir ko'rsatishga qaratilgan maxsus tadbirlarni ishlab chiqish hamda amalga oshirishga doir faoliyati huquqbuzarliklarning maxsus profilaktikasidir. Huquqbuzarliklarning maxsus profilaktikasini amalga oshirish uchun quyidagilar asos bo'ladi:

- ayrim turdagi huquqbuzarliklarning, shaxslar toifalarining ko'payishi;
- jamoat xavfsizligi va jamoat tartibiga, shaxs, jamiyat va davlat manfaatlariga tajovuz qiluvchi xatarlar va tahdidlarning yuzaga kelishi.

Xulosa: Huquqzuarliklarning oldini olish, unga qarshi kurashish haqida gapirganda ushbu soha vakillarini ijtimoiy himoyasiga alohida ahamiyat qaratilayotganligi ham e'tiborlidir. Xususan, o'tgan yilda qabul qilingan "Ichki ishlar organlari to'g'risida"gi Qonunda ichki ishlar organlari xodimlarini ijtimoiy himoya qilish sog'lig'ini saqlash, mehnatiga haq to'lash, uy-joy bilan ta'minlash, mulkiga yetkazilgan zararining o'rnini qoplash, xizmat majburiyatlarini bajarish chog'ida transport vositalaridan imtiyozli foydalanish, davlat pensiya ta'minoti, davlat sug'urtasi, ijtimoiy yordam ko'rsatish shakllari orqali ta'minlanishi belgilab qo'yildi. Huquqbuzarlikni oldini olish uchun eng avvalo odamlarni bekor qoldirmaslik kerak. Xalqimizda bekorchidan xudo bezor degan naql bor. Bekor qolganligiga asosiy sabab esa ishlayin desa, ish yo'q, ish bo'lsa ham oylik kam, shu kam oylikka ham shukur qilib yashasa bo'ladi ammo unga ham ko'nmaydi. Birorta davlat ishiga kirayin desa diplom yo'q. Diplom olish uchun o'qish kerak. O'qish esa mehnat, aytishadiku bilim olish igna bilan quduq kovlashdek gap. Hozirgi vaqtda esa insonlar hamma narsaga oson yetishishni xoxlaydi. Oson pul topgisi keladi. Bu esa ko'pgina huquqbuzarliklarni keltirib chiqaradi. Noqonuniy harakatlar va korrupsiya ham shular jumlasidan. Hammasi o'zimizga kelib taqaladi. Dangasalik qilmasdan ozgina mehnat qilib, ota-onamiz duolarini olib, harakat qilsak hammasi bo'ladi. Huquqbuzarlik, korrupsiya, noqonuniy harakatlar, jinoyat bularning hammasi uchun javobgarlik bor. Qing'ir ishning qiyig'i qirq yilda ham chiqadi, bu gap bekorga emas.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Davlat va huquq nazariyasi. Darslik. X.T. Odilqoriyev-Toshkent:
2. "Huquqbuzarlik profilaktikasi to'g'risidagi" qonun
3. O'zMU Axborot xizmati.
4. O'zbekiston Davlati va Huquqi asoslari.
5. Abdurahmanova, M., & Olimova, M. (2022). KORPUS LINGVISTIKASINING AHAMIYATI. COMPUTER LINGUISTICS: PROBLEMS, SOLUTIONS, PROSPECTS, 1(1).
6. Israilova, S. (2022). "KO 'K" LEKSEMASI SEMANTIKASINI YORITISHDA TEZAURUS MODELIDAN FOYDALANISH. COMPUTER LINGUISTICS: PROBLEMS, SOLUTIONS, PROSPECTS, 1(1).
7. Abdurahmanova, M., & Olimova, M. (2022, June). TEZAURUSDAGI O 'ZARO BOG 'LANISHLAR. In «УЗБЕКСКИЕ НАЦИОНАЛЬНЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ЗДАНИЯ ТЕОРЕТИЧЕСКОЕ И ПРАКТИЧЕСКОЕ

СОЗДАНИЕ ВОПРОСЫ" Международная научно-практическая конференция (Vol. 1, No. 1).

8. Tursunaliyevna, A. M. (2022). TILSHUNOSLIKDA KOGNITIV YO'NALISHLAR. FAN, TA'LIM, MADANIYAT VA INNOVATSIYA JURNALI| JOURNAL OF SCIENCE, EDUCATION, CULTURE AND INNOVATION, 1(2), 113-116.
9. Abdurahmanova, M., & Rayimjonova, M. (2021). KORPUS LINGVISTIKASIDA TARJIMASHUNOSLIK MASALASI. COMPUTER LINGUISTICS: PROBLEMS, SOLUTIONS, PROSPECTS, 1(1).
10. Tursunaliyevna, A. M. (2022). EKOLINGVISTIKA TILSHUNOSLIKNING YANGI SOHASI SIFATIDA. FAN, TA'LIM, MADANIYAT VA INNOVATSIYA JURNALI| JOURNAL OF SCIENCE, EDUCATION, CULTURE AND INNOVATION, 1(2), 82-84.
11. Abdurahmanova, M. T. (2023). OMONIMLARNI FARQLASH USULLARINING SUN'IY INTELLEKT VA MASHINA TARJIMASIDAGI O'RNINI. Educational Research in Universal Sciences, 2(4), 241-248.
12. Tursunaliyevna, A. M. (2023, May). OMONIMLAR VA SUN'IY INTELLEKT. In International Congress on Models and methods in Modern Investigations (pp. 48-51).
13. Turapovna, I. S. (2022, December). MENTAL BIRLIKLARDA RANG KOMPONENTLI BIRLIKLAR. In INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCES WITH HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS (Vol. 1, No. 26.12, pp. 59-66).
14. Israilova, S. (2023). TARIXIY MANBALARDA RANGLAR TALQINI. MIRZO ULUG'BEK NOMIDAGI O'ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI ILMIY JURNALI.
15. Saodat, I. "Ko 'k" leksemasining etimologik tavsifi. O'ZBEKISTON, 75.
16. Dilfuza Nabiyevena Nosirova (2023). YOSHLAR O'RTASIDA JINOYATCHILIKNING OLDINI OLISH VA UNGA QARSHI KURASHISH. Scientific progress, 4 (2), 141-144.